

Rec. T. Domański, *Postawy społeczno-polityczne duchowieństwa diecezji kieleckiej w latach 1864-1914*, Kielce 2008, str. 406, Kielce Towarzystwo Naukowe, Wydawnictwo Jedność.

Książka zawiera bogactwo udokumentowanych informacji historycznych dotyczących działalności społecznej i politycznej duchowieństwa diecezjalnego. Studium ma charakter sondażowy, jednakże uwzględnia również przemiany społeczno-polityczne dokonujące się w skali ogólnokrajowej. Autor przeprowadził kwerendę źródłową w archiwach kościelnych i państwowych. Najwięcej dokumentacji archiwalnej dostarczyły zbiory Archiwum Diecezjalnego w Kielcach, Archiwów Państwowych w Kielcach i Łodzi oraz Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie. W kieleckich archiwaliach diecezjalnych znajduje się zróżnicowana dokumentacja przedstawiająca zaangażowania duchowieństwa diecezji w działalność wielu organizacji, związków i stowarzyszeń społecznych. Szczególnie cenne okazały się uwzględnione w pracy akta wizyt biskupich i dziekańskich, okólniki konsystorskie, akta personalne księży oraz akta parafialne. W archiwach państwowych ważnych informacji dostarczyły zespoły Kancelarii Gubernatorów, Gubernialnych Rad Opieki Społecznej, Zarządów Powiatowych, a także dokumentacja wytworzona przez instytucje policyjne. Autor wykorzystał ponadto źródła drukowane. Należy do nich prasa – lokalna i ogólnokrajowa, publikowane sprawozdania instytucji społecznych, źródła normatywne, pamiętniki i wspomnienia.

Nagromadzona dokumentacja źródłowa określiła problematykę badawczą pracy. Po omówieniu we wstępnym rozdziale organizacji diecezji kieleckiej, przedstawione zostały w następnych partiach książki zaangażowania społeczne duchowieństwa. Źródła informują o wielorakich formach działalności społecznej księży diecezji kieleckiej. Uczestniczyli oni w zakładaniu i działalności takich instytucji społeczno-charytatywnych jak: towarzystwa dobroczynności, szpitale,

przysłupki i ochronki, kółka rolnicze, ochotnicze straże ogniowe, towarzystwa kredytowe i kasy pożyczkowo-oszczędnościowe. Księża przyczyniali się do propagowania czytelnictwa przez kolportaż czasopism i książek, zakładanie bibliotek parafialnych, brali aktywny udział w działalności Polskiej Macierzy Szkolnej, prowadzili walkę z pijaństwem, organizowali zbiórki pieniężne w celu pomocy dotkniętym klęskami żywiołowymi. Po 1905 roku duchowni angażowali się w działalność Związku Katolickiego, Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich, Stowarzyszenia Służących św. Zyty w Kielcach.

W ostatnich partiach książki podkreślono zaangażowanie duchowieństwa w działalność patriotyczno-narodową, w obronę języka polskiego (zwłaszcza w szkole i w nabożeństwach dodatkowych), w organizowanie obchodów rocznic narodowych i uroczystości ku czci wybitnych Polaków. Księża stosowali bojkot administracji carskiej i nabożeństw galowych. Dla drugiej połowy XIX wieku jest charakterystyczne przenikanie się spraw religijnych z narodowymi. Przyczyniało się to do budzenia polskiej świadomości narodowej w warunkach polityki rusyfikacyjnej władz carskich.

Autor słusznie zwraca uwagę na zróżnicowanie postaw społecznych księży diecezji kieleckiej. Znaczna ich część nie wykazywała zrozumienia dla działalności społecznej. Szczegółowa analiza źródeł wykazała, że w latach 1864-1914 w diecezji kieleckiej dwustu kilkudziesięciu duchownych wyróżniło się szczególną aktywnością w dziedzinie społecznej. Księża sprawowali funkcje prezesów w jednej czwartej kółek rolniczych funkcjonujących na terenie diecezji, zaś ponad sześćdziesiąt procent ochotniczych straży ogniowych miało w zarządzie kapłana. Kilkudziesięciu duchownych wyróżniło się w działalności patriotyczno-narodowej, część z nich było represjonowanych przez władze carskie.

W tekście książki zamieszczono ponad trzydzieści zbiorczych tabel przedstawiających statystyki poszczególnych instytucji społeczno-charytatywnych i działających w nich duchownych. Zestawienia tabelaryczne są skoordynowane z tekstem i w tekście interpretowane. Ponadto w aneksach zamieszczono kilka obszernych tabel zawierających imienne wykazy księży zaangażowanych w działalność różnego typu społecznych instytucji. W książce znajduje się szeroki zestaw imienny duchownych, a także miejscowości związanych z działalnością spo-

łeczną kieleckiego Kościoła. Na końcu książki dołączono indeks osób, indeks miejscowości oraz streszczenie w języku angielskim.

Polski czytelnik otrzymuje do rąk starannie opracowaną książkę, która na przykładzie jednej diecezji ukazuje rozwój polskiego katolicyzmu społecznego w drugiej połowie XIX wieku. Sondażowy charakter studium umożliwił wnikliwą analizę źródeł, pozwolił na ustalenie szczegółowych wykazów instytucji społecznych i księży społeczników. Rodzi się pytanie, w jakim stopniu uzyskane w tym studium rezultaty badawcze można uznać za reprezentatywne dla innych również diecezji Królestwa Polskiego. Książka Tomasza Domańskiego inspirowa dalsze badania nad rozwojem katolicyzmu społecznego w polskim Kościele pod rządami caratu.

